

Білецька Г.А.
кандидат медичних наук,
доцент кафедри криміналістики
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВОЛОССЯ

Речові докази в практиці судово-медичного експерта займають особливе місце в плані доказування тому, що являються матеріальними об'єктами, які пов'язані з подією злочину. Однією з головних переваг речових доказів є їх надійність та достовірність. Але ідеалізувати таку перевагу не треба за рахунок того, що для достовірності висновків по вивченню речових доказів велика роль відводиться інтерпретації результатів. Така інтерпретація має свою суб'єктивність внаслідок того, що саме людина тлумачить висновок на підставі проведеної експертизи речових доказів [1].

В випадку судово-медичної експертизи (СМЕ) речових доказів досліджуються предмети зі слідами біологічного походження (кров, сперма, слина, виділення з грудних залоз і піхви, піт), частини тканин організму (волосся, нігті, шкіра, м'язова і хрящова тканини) і внутрішні органи.

Дослідження волосся найчастіше проводиться при розслідуванні вбивств, статевих злочинів, дорожньо-транспортних пригод, у випадках заподіяння різних тілесних ушкоджень, крадіжок тварин або знущання над ними, кримінальних провадженнях щодо браконьєрства, при ексгумації задля порівняльного аналізу.

Завдяки тому, що у волоссі малий вміст рідини та клітини набувають ороговіння, воно протистоїть процесу гниття і може зберігатись на трупі та інших предметах в різних умовах тривалий час, що, в свою чергу, дозволяє

встановити його групову належність по структурі та співвідношенню кутикули, коркового шару та серцевини.

Волосся на місці пригоди можна виявити на одязі та тілі потерпілих, підозрюваних і трупа, знарядді травми, транспортних засобах, на білизні та інших предметах.

Виявлені або відібрані зразки волосся запаковують в окремі конверти (пакети), а якщо це поодинокі волосини – можна продернути її через папір та потім упакувати. СМЕ наданих зразків відбувається в судово-імунологічному відділенні бюро СМЕ для з'ясування питань, що потребує слідство. Зазвичай першим розглядається питання про встановлення того, що надане волокно на експертизу є волоссям. Основним методом експертизи волосся є його мікроскопічне дослідження, яке дозволяє вивчити його структуру, малюнок кутикули, ушкодження, особливості поперечних зрізів і проводити порівняльне дослідження. При відповіді на друге питання вивчається видова приналежність цього волосся і в цьому знов допомагає мікроскопічне дослідження, яке надає можливість визначити співвідношення шарів і структуру. Це дає змогу вирішити наступне питання про належність даного зразку ще і певній тварині, якщо зразок є шерстю. У випадку, коли СМЕ встановлено, що волосся належить людині, потрібно визначити його регіонарне походження, що дуже важливо для вирішення питання про порівняння, тому що порівнювати можна тільки волосся з однакових частин тіла. При цьому звертають увагу на довжину волосся, його товщину (найтовщим вважається волосся вусів і бороди), форму поперечного зрізу й інші ознаки. Доволі часто під час боротьби волосся може бути вирваним разом із соковитою цибулиною, яка складається з життєдіяльних клітин із різними ядрами та піхвовими оболонками. Форма цибулини вирваного волосся деформована і схожа на гачок. Взагалі якість такої знахідки залежить від терміну часу, що пройшов з моменту події – цибулина підсихає. В випадку коли цибулина зроговіла, суха, зморщена і має вигляд колби, а піхвових оболонок немає – тоді визначають цей зразок як «волосся, що

випало». Наступним кроком при проведенні СМЕ волосся людини є з'ясування питання про вплив чинників зовнішнього середовища на нього. Впливи можуть бути різними: дія високої температури буде проявлятися наявністю у волоссі пухирців газу та його скручування і розщеплення; наявність кіптяви та незгорілих порошинок – вплив додаткових факторів пострілу; розтрощення – дія тупого предмету або знаряддя. Зміна кольору волосся може спостерігатись у осіб, пов'язаних з тим чи іншим виробництвом (професійне забарвлення волосся). Зелене забарвлення виникає у осіб, які працюють з міддю, синє – тих, хто працює з аніліновими фарбами в текстильній промисловості або на кобальтових копальнях.

Більшість методів косметичної обробки волосся (наприклад, завивка перманент) пошкоджують кутикулу, призводять до втрати блиску, ламкості і розщеплення кінців волосся. Клітини кутикули відгинаються від кори і контури волосся набувають вираженої зубчастості.

При штучному фарбуванні волосся фарба звичайно відкладається на поверхні волосся, просочує кутикулу. Штучне фарбування в більшості випадків відбувається нерівномірно і не захоплює кореневу частину волосся.

Для зміни кольору темного волосся на світлий використовують окислювач – перекис водню. Сиве і світле волосся забарвлюється в темні кольори органічними фарбами: хною, басмою, а також солями срібла, міді, свинцю тощо.

У трупів, що перебували тривалий час у ґрунті, колір волосся змінюється: чорне волосся стає червоно-каштановим, русаве – світло-бурштиновим. Під час гниття волосся набуває яскраво-червоного, каштанового або сірувато-жовтуватого кольору. Цю обставину потрібно враховувати при пізнанні особи у випадках ексгумації [2].

Морфологічні ознаки волосся можна використовувати в судово-медичному аспекті і при диференціюванні волосся представників різних народів з метою визначення їх расової або антропологічної приналежності [3].

Що стосується питання про групову приналежність наданих зразків волосся до певної групи крові, то озираючись назад слід відмітити те, що перші вказівки на можливість виявлення в волоссі групових факторів за системою АВ0 з'явилися в літературних джерелах аж в 1952 р., а на початку 1958 р.- вже використовувалась реакція абсорбції аглютининів в кількісній модифікації. При СМЕ подібності волосся перед встановленням груп волосся необхідно визначати групову приналежність крові обвинувачених і потерпілих, а також з'ясовувати ступінь «видільництва» ними групових ознак шляхом дослідження зразків слини (20% населення Землі не є видільниками за системою АВ0) [4].

На сучасному етапі розвитку судової медицини і експертної практики за морфологічними ознаками неможливе встановлення належності волосся, яке досліджується, певній особі. Можна зробити висновок про схожість (чи несхожість) з певними зразками внаслідок того, що об'єктом дослідження є невелика кількість волосся, виявлена на місці події, а також через порівняно обмежену кількість ознак волосся, кожна з яких може значно змінюватись у однієї особи і, навпаки, збігатися з особливостями волосся інших осіб [5].

Таким чином, СМЕ подібності волосся, що має велике значення для вирішення питання про можливість походження волосся від тієї чи іншої особи, в даний час засновується практично на морфологічних даних, і тому її результати значною мірою залежать від кваліфікації та досвіду експерта.

Список літератури:

1. Быкадорова Е. В. Институт вещественных доказательств: логика исторического развития. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/institut-veschestvennyh-dokazatelstv-logika-istoricheskogo-razvitiya/viewer> (дата обращения 23.02.2021).
2. Дослідження волосся. URL: <https://studfile.net/preview/7116490/page:93/> (дата обращения 23.02.2021).
3. Павлов Ю.В., Сундуков Д.В., Алисиевич В.И., Павлова А.Ю. О возможности определения расовой принадлежности волос головы и других

областей тела представителей народов Азии и жителей Восточной Европы методами световой и растровой электронной микроскопии. *Мат. VI Всеросс. съезда судебных медиков*. Москва-Тюмень, 2005 С. 214.

4. Бирюкова Л.Г. К вопросу об определении групповой принадлежности волос. *Судебно-медицинская экспертиза*. Москва, 1960. №4. С. 19-24.

5. Лекції з навчальної дисципліни «Судова медицина та психіатрія». URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/ksm/lectures/lekc1-smp.doc> (дата звернення 23.02.2021).